

Tárcai János, az utolsó székely ispán¹ (Genealógiai és prozopográfiai tanulmány)

KUBINYI András

Mint ismeretes, 1467 után az erdélyi vajda töltötte be egy személyben a székely ispán tisztét is. Egyetlen kivétel 1504-ben történt, amikor II. Ulászló egy időre elvette Szentgyörgyi Péter gróf erdélyi vajdától a „comes sicularum” méltóságát, és Tárcai János személyében újra önálló székely ispánt nevezett ki, aki két évig maradt hivatalában.² Annak ellenére, hogy Tárcai Jánost fontos politikai személyiségként tarthatjuk nyilván, valamint, hogy szokatlanul nagyszámú okleveles adat maradt fenn róla, személye és családja még mindig sok kérdőjelet vet fel. Az egyik ilyen a neve. Mint látni fogjuk, apját Tótselymesi Apród Miklósnak hívták, a Tárcai nevet János és bátyja Márton vette fel. A család Sáros megyei birtokos volt, akár egy másik, ugyancsak Tárcainak nevezett família. A két Tárcai család között jelenlegi tudásunk alapján semmiféle rokon kapcsolat nem mutatható ki.³ A két Tárcai

¹ Tárcai János neve problematikus. Nem az a baj, hogy a források többnyire Tharczaynak, illetve sírkövén Tharczainak írók, mi pedig a szakirodalom szokásainak megfelelően a mai helyesírással. A nehézséget az jelenti, hogy a nevet épp úgy olvashatjuk Tarcainak, mint Tárcainak. Magam eddig a Tarcái formát alkalmaztam, az 1918 előtt érvényes helyesírás szerint azonban mind a névadó falut, mind a mellette levő folyót Tárca(nak) nevezték. Csánki Dezső mind a falu, mind a róla nevezett család esetében a Tárca(i) formát használta: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–V. Budapest, 1890–1913. (A továbbiakban Csánki: *Történelmi földrajz*). I. 313, 327. A másik nehézség a család Tótselymesi előnévvel van. A család őseinek testvérét, a történetíró János küküllői főesperest, Tótsolymosi Apród Jánosnak szokta a szakirodalom nevezni. Vö. Kumorovitz L. B.: *Tótsolymosi Apród János küküllői főesperes kancelláriai működése*. In *Levéltári Közlemények*. 51–52 (1980–1981). 5–29. Mivel Tárcai János előnevét közel száz oklevélben Tótselymesi formában írták, magam ezt követem.

² Balás G.: *A székelyek nyomában*. Budapest, 1984. 130. (A továbbiakban Balás: *A székelyek*); Kordé Z.: *A székely ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig*. PhD. értekezés a Debreceni Egyetemen.

³ Nagy I.: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XI. Pest, 1865. 45. (A továbbiakban Nagy I.: *Magyarország családai*) Tárcai Jánost a másik, Tarkói Tárcai családhoz köti, noha helyüket nem tudja a családfán kijelölni. Megadja viszont felesége, Bethlen Sára és hét gyermeke nevét. – Csánki: *Történelmi földrajz*. I. 327–328., is összekeveri, Tarkói címszó alatt, a két Tárcai családot. – Engel Pál: *Magyar Középkori Adattár* CD-Romjában (a továbbiakban Engel P.: *Magyar Középkori Adattár*), a *Középkori magyar genealógia* részben Tótselymesi (Apród, Tárcai) név alatt hozza Tárcai Jánost, Miklós fiát, 1487–1508 közti adatokkal. Felesége Bethlen Sára (1494–1524), gyermekei közül azonban csak Katalint és Borbálát említi 1496-os évvel. A másik Tárcai család Rikalf rokonsága címszó alatt a 4. táblán, Tárcai névvel található. Közülük János kortársa az 1493-ban meghalt Tamás és ennek Mohácsnál elesett fia, Miklós.

család címere is különböző. A székely ispáné a Lövei Pál által közölt és leírt: „vaskos nyak fölött furcsa, szembenéző fej, két hegyes füllel és csigás kosszarvakkal, az orr alatt bajusszerű száj/ajak alól kétoldalt félkörben felhajló agyarral.”⁴ Ezzel szemben a Tarkói Tárcaiak – Tárcai Tamás sírköve tanúsága szerint – „két magas fenyő fa között hátulsó lábón ágaskodó és első lábaival a fákat megragadó medve” ábrázolású címert használtak.⁵ Ettől függetlenül lehetett leányági rokonság köztük, ez azonban jelenlegi ismereteink alapján nem igazolható. Azt sem bizonyíthatjuk, hogy közös birtokaik lettek volna, noha azok egymás közelébe estek.

Tárcai Jánosról és családjáról Daróczy Zoltán írt a legnagyobb alaposággal, és rámutatott a történetíró János küküllői főesperessel való rokonságára. Ő idézte az első adatot is a későbbi székely ispánra: Tótselymesi Apród Miklós fia Tárcai János 1486-ban Szepes megyei birtokokat adott el.⁶ A következő évben, 1487. szeptember 1-én Somi Szécsi János 5000 aranyforintért zálogosít el Tótselymesi néhai Apród Miklós fiainak, Tárcai Mártonnak és Jánosnak két Sáros, valamint öt Zemplén megyei egész birtokot, köztük (Gál)Szécset, továbbá kilenc Zemplén, egy Ung, négy Bereg, egy Pest és két Pilis megyei birtokrészt. A Pest megyei nem más mint Szentfalva, Pest város külvárosa.⁷ Fennmaradt Mátyás király 1487. december 3-i iktatóparancsa Tótselymesi Apród Miklós fiai, Tárcai Márton és János részére. A birtokok közt vannak eltérések, Szécsnek például csak a fele szerepel. A leleszi káptalan 1488. augusztus 26-i jelentése szerint az iktatásnak Szerdahelyi Ferenc és társai mondtak ellent.⁸ Ennek ellenére Gálszécs mezőváros lett és maradt Tárcai János és özvegye rezidenciája.⁹

A Tárcai testvérek ezzel egy jelentős, előkelő nemesi-birtokhoz jutottak. A Gálszécsi Szécsiek Somi ágából származó János lényegében átjátszotta a családi vagyont a kezükre. Feltűnő a – különben nem jelentős – eltérés Szécsi bevallása és a királyi iktatóparancs között. Tárcai János később birtokosként és nem zálogbirtokosként viselkedik, így elképzelhető, hogy

⁴ L. Lövei Pál: *Tótselymesi Tharczai János székelyispán (+1510) sírköve* című, ugyanitt közölt tanulmányát.

⁵ Nagy I.: *Magyarország családai*. XI. 46. – Megjegyzem, hogy az 1493-ból való héthársi sírkő fényképén én ezt a leírást nem tudom kivenni, az viszont biztos, hogy nem azonos Tárcai Jánoséval. In vol. *Schallaburg '82. Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541. Katalog*. Wien, 1982. 684., 838. sz.

⁶ Daróczy Z.: *János küküllői főesperes és családja*. In *Turul*. 31 (1913). 138–139. (A továbbiakban Daróczy: *János küküllői főesperes*).

⁷ Jakó Zs.: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. II. Budapest, 1990. 2657. sz. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. 17).

⁸ Iványi B.: *Eperjes szabad királyi város levéltára*. II. Szeged, 1932. 636, 645. sz. (A továbbiakban Iványi: *Eperjes*).

⁹ Innen kelteznek a legtöbbszőr. Néhány példa: 1495, Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 216003; 1501, DF. 216522; 1502, DF. 216566. – Özvegye Sára pl. 1512-ben keltez innen: Iványi: *Eperjes*. II. 1069. sz.

1487. szeptember 1. és december 3. között valami történt. Engel Pál genealógiai gyűjtése szerint Szécsi Jánosra 1484 és 1487 között, testvére, Zsófiára pedig, aki Szeretvai Ramocsa Boldizsár felesége volt, 1484 és 1498 közt maradt fenn adat.¹⁰ Ez valószínűsíti, hogy a Tárcai testvérek rokonságban álltak a Somi Szécsiekkel. Egy 1497. február 10-i oklevél szerint Szeretvai Ramocsa Boldizsár fia Ferenc tiltakozik, hogy Tótselymesi Tárcai János és anyja Zsófia a zempléni Szécs mezőváros és a beregi Som birtokot illetően egyezséget kössenek.¹¹ Hipotézis formájában a szövegezés alapján felvethető, hogy Zsófia asszony Tárcai János anyja lett volna, így leányágon örökölte a Szécsi vagyont. Ezek szerint Zsófiának Ramocsa Boldizsár második férje lett volna. A Tárcai testvérek apjára, Apród Miklósrá, 1475. július 21-éről származik utolsó adatom,¹² így – amennyiben ő lett volna Szécsi Zsófia első férje – még szóba jöhet egy második házasság Ramocsával az 1480-as években. Kissé erősíti ezt a mégis csak bizonytalan feltevést az az adat, amely szerint Apród Miklós 1472-ben a Sáros megyei szedlicei tized bérletét magának kérte az egi egyházmegyétől.¹³ Ebben az a lényeg, hogy a népes, 66 portával rendelkező Szedlice 1427-ben a Gálszécsi család birtokában volt.¹⁴ A falu nem tartozott az 1487-ben a Tárcaiak kezére jutott Szécsi javak közé, Apród Miklós viszont nyilván azért akarta itt beszedni a tizedet, mert akkor már ő volt a birtokos. Nem zárható ki, hogy ehhez Szécsi Zsófia kezével jutott hozzá. Itt jegyzem meg, hogy Tárcai János az 1490-es években és a következő évtizedben rendszeresen bérelte az egi püspökségtől az egész gálszécsi tizedkerület dézsmáját.¹⁵ 1493-ban ezen kívül bérbé vette a tolcsvai és a szerdahelyi tizedeket is. Az előbbiben Szatmári György, a királyi kancellária conservatora, azaz a későbbi kancellár, az utóbbiban a homonnai plébános volt a társa.¹⁶

Tárcai Márton volt az idősebb a két testvér közül, mivel nevét mindig előbb említik, és ő jutott először jelentős állami tisztséghez. 1481 és 1490. január 18. között erdélyi sókamaraispánként mutatható ki, ekkor bízta rá Mátyás király a kolozsvári Farkas utcai ferences templom építésének

¹⁰ Engel P.: *Magyar Középkori Adattár*, Baksa rokonsága, 10. tábla. A Ramocsáknál kiderül, hogy Boldizsár 1487 előtt halt meg.

¹¹ Iványi: *Eperjes*. II. 752. sz.

¹² Uo. I. 523. sz.

¹³ Iványi B.: *Bártfa sz. kir. város levéltára*. I. Budapest, 1910. 1883. sz. (A továbbiakban Iványi: *Bártfa*).

¹⁴ Engel P.: *Kamarahaszna-összeírások 1427-ből*. Budapest, 1989. 135. (Új Történelmi Tár 2).

¹⁵ Kandra K.: *Bakócs-codex vagy Bakócs Tamás egi püspök udvartartási számadó könyve 1493–6 évekből*. In vol. *Adatok az egi egyházmegye történelméhez*. III. füzet. Eger, 1888. 335, 340, 383. – *Estei Hippolit püspök egi számadáskönyvei 1500–1508*. Eger, 1992. 22, 60, 73, 159, 229, 297. A két utolsó, 1507-es adatban már magnificusként említik.

¹⁶ Kandra K.: *Bakócs-codex*, 335–336.

megszervezését.¹⁷ Az erdélyi comes camerarum salium a királyi kincstárban a kincstartó és helyettese utáni legfontosabb tisztség volt, általában ő töltötte be az erdélyi királyi jövedelmek adminisztrátora címet is.¹⁸ Tárcai Mártonnál ugyan nem szerepel ez utóbbi cím, de mivel ő szedette be az erdélyi adót, de facto mégis az erdélyi királyi jövedelmek kezelőjének számított.¹⁹ Mivel a kincstartó akkor Nagylucsei Orbán volt,²⁰ így az ő szolgálatában állott. Tárcai Márton és János 1489-ben 396 forintért vásároltak egy budai kőházat. 1490. december 25-én azonban II. Ulászló király elkobozta tőlük, ugyanis János Albert trónkövetelőhöz álltak át, a házat pedig épp Nagylucsei Orbánnak és rokonságának adományozta. Nagylucsei azonban – bizonyára a Tárcaiakhoz fűződő kapcsolatai miatt – úgy látszik, hogy rövidesen visszaadta, mert 1493-ban a házat Tárcai János a pálosoknak adományozta. Ezért a pálos generális 1493. május 29-én a rend lelki javaiban részesítette Tótselymesi Apród Miklós fia Jánost és feleségét, Sárát. Ez az utolsó adat tudtommal, hogy eredeti nevén, és nem Tárcaiként fordul elő.²¹ Márton ez időben halhatott meg, azt nem tudjuk, hogy nős volt-e, gyerekeire sem maradt adat.

Tárcai János Mátyás király szolgálatába lépett, 1489-ben királyi kamarásként említik.²² A király, az elfoglalt Alsó-Ausztriában, bátyjához hasonlóan a pénzügyigazgatásban, emellett azonban katonaként is foglalkoztatta. 1487. szeptember 11-én az osztrák eredetű, de korábban magyar pénzügyigazgatási tisztviselő Sigmund Schnaitpeckkel együtt Ausztria boradóját szedi be.²³ 1488-ban királyi kamarásként bécsújhelyi várnagy,²⁴ akit ott sókamara felállításával is megbíz a király.²⁵ Nyilván nem véletlen, hiszen az erdélyi sókamaraispán testvére volt. Érdekes, hogy keresztnevét a király osztrák kancelláriája az adószedéssel kapcsolatban Hansnak, a bécsújhelyi vonatkozásúakban pedig Jannak írta. A Sáros megyei

¹⁷ DF. 246501. Entz G.: *Erdély építészete a 14–16. században*. Kolozsvár, 1996. 147–148, 346. Entz tévesen Tarcsay néven nevezi.

¹⁸ Kubinyi A.: *A Mátyás-kori államszervezet*. In vol. *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk. Rázsó Gy., V. Molnár L. Budapest, 1990. 100.

¹⁹ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. VII. Hrsg. Von G. Gündisch, Herta Gündisch, K. G. Gündisch, G. Nussbächer. Bukarest, 1991. 448–449. (1486.)

²⁰ Soós F.: *Magyarország kincstartói 1340–1540*. Budapest, 1999. 46–47. (A továbbiakban Soós: *Magyarország kincstartói*).

²¹ *Documenta Artis Paulinorum*. 2. füzet. Budapest, 1976. 400, 411. (A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportjának Forráskiadványai XIII.) – A ház elkobozása: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 19700. – Iványi: *Eperjes*. II. 694. sz.

²² DL. 46122.

²³ Archiv der Stadt Wiener Neustadt, Scrin. IV. Nr. 12. – Schnaitpöckre: A. Kubinyi: *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreichs in Ostmitteleuropa 1458–1490*. Herne, 1999. 208–209.

²⁴ Archiv der Stadt Wiener Neustadt, Scrin. E. Nr. 137.

²⁵ Uo. Scrin XIX. Nr. 62.

Tárcai úgy látszik legalábbis kétnyelvű lehetett. Amennyiben hihetünk Istvánffy-nak, a király halála idején Bruck an der Leitha várnagya volt, és az ő ügytelensége miatt veszett el a város.²⁶

A későbbi székely ispán 1492. szeptember 15-én Zemplén megye ispánjaként Barkó várából keltez.²⁷ A következő évben barkói várnagyként szerepel. Barkó a Homonnai Druget család birtokában állt,²⁸ így Tárcai csak alispán lehetett, ispánja pedig valamelyik Homonnai. 1492–1493-ban különben János úr más környező várnagyokkal és városokkal együtt rablóbandák elleni harcokban vett részt.²⁹ Mint azt fennebb láttuk, ebben az időben bérelte a homonnai és a szerdahelyi tizedkerületeket. Az egykori királyi kamarás és várnagy tehát földesúri vezető familiárisként folytatta pályáját. Ez sem volt számára haszontalan, birtokokat szerzett, igaz, főként zálogban. Így jutott 1494. május 28-án három Zemplén megyei falu birtokába feleségével Sárával és leányával, Katalinnal.³⁰

Felesége, Sára asszony családjával baj van. Mint fenn láttuk, Nagy Iván és Engel Pál Bethlen Sárának nevezte.³¹ Egy 1494. július 26-i oklevél valóban néhai Iktári Bethlen Domokos leányának nevezi Tárcai János feleségét, Sárát. Bethlen Domokos özvegye pedig Margit.³² Ezzel szemben egy évvel később, 1495. július 3-án az aradi káptalan II. Ulászló május 30-án kelt mandátumára írt jelentésében Tótselymesi Tárcai János neje, Sára Zádorlaki Dóci Imre és felesége, Margit leánya.³³ Ezt támasztaná alá két 1524-ben, illetve 1525-ben kelt oklevél is, amelyekben néhai Tótselymesi Tárcai János özvegyét Zádorlaki Sárának nevezik.³⁴ Ezek az adatok joggal megzavarták a genealógiai kutatást, hiszen így hiteles oklevelek alapján feltételezni kellene, hogy Tárcai első felesége 1494-ben meghalt, és ő nyomban egy ugyancsak – a ritkának számító – Sára nevet viselő hölgyet vett el feleségül. Márki Sándor szerint 1489-ben kötött házasságot Dóci Imre Bethlen Domokos özvegyével, Margittal, majd 1493-ban meghalt. Fia, Ferenc helyett özvegye, Margit gazdálkodott, aki 1494-ben fiát és Tárcai Jánost tette

²⁶ Istvánffy Miklós: *Magyarok dolgairól írt históriája*. Tályai Pál XVII. századi fordításában. I/l. Sajtó alá rendezte Benits Péter. Budapest 2001, 36. (Történelmi Források I.). A továbbiakban Istvánffy: *Magyarok dolgairól*.

²⁷ Iványi: *Bártfa*. I. 3061. sz.

²⁸ Uo.: I. 3103. sz. – Kálniczky L.: *Várnagyok és várkapitányok a Hunyadiak korában*. In vol. *Tanulmányok a bölcsészettudományok köréből*. Budapest, 1982. 84. (Tudományos Diákköri Füzetek. 11.)

²⁹ Iványi: *Bártfa*. I. 3061, 3065, 3066, 3103. sz.

³⁰ Uo.: I. 3136. sz. – Egy másik birtokügy: Uo.: I. 3107. sz.

³¹ L. 3. jegyzet.

³² *A Justh család levéltára 1274–1525*. Közzéteszi Borsa I. Budapest, 1991. 462. sz. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II/20. k.)

³³ Iványi: *Bártfa*. I. 3201. sz.

³⁴ *A Podmanini Podmaniczky-család oklevéltára*. II. Közzéteszi Lukinich I. Budapest, 1939. 306, 328. (A továbbiakban *A Podmaniczky-cs. oklt.*)

meg örököséül.³⁵ Kapcsoljuk ki most azt, hogy ha Dóci csak 1489-ben vette feleségül Margitot, akkor leánya nem lehetett 1495-ben Tárcai felesége. Tekintve, hogy Bethlen Gábor erdélyi fejedelem őseiről van szó, a kérdés izgatta a genealógusokat. Karácsonyi János a fejedelem családjával foglalkozva rámutatott arra, hogy Bethlen Domokos 1468–1476 közt erdélyi alvajda, 1478-ban szőrényi bán volt. Első feleségét Ábránfi Annának, a másodikat Margitnak hívták. Ez utóbbi később férjhez ment Nagylucsei (?) Dóci Imréhez.³⁶ Daróczy Zoltán 1938-ban foglalkozott a témával. Szerinte Nagylucsei Orbán kincstartó öccse, Benedek vette feleségül Ábránfi Margitot, ebből a házasságból született Ferenc nevű fia. Margit Bethlen Domokos neje is volt, de 1489-ben már Dóci Imre volt temesi ispán felesége, férje azonban 1493. december 13-án már halott. Ferenc mostohaapja után vette fel a Nagylucsei Dóczy nevet.³⁷ (Megjegyzem, hogy nekem nem áll rendelkezésemre olyan adat, amely szerint Margit asszony a Gerlai Ábránfi családból származott volna.)

Ez az irodalom nem oldja fel a nehézségeket, sőt növeli. Kísérletek születtek az ellentmondások feloldására. Lukinich Imre, aki a jelek szerint még nem ismerte Daróczy 1938-ban megjelent tanulmányát, nem fogadta el azt az adatot, miszerint Tárcai János Katalin nevű leányának édesanyja Bethlen Sára lett volna. Szerinte az 1479 körül meghalt Bethlen Domokos özvegye, Margit utána férjhez ment Nagylucsei (?) Dóczy Imréhez, és ebből a házasságból származott Sára, aki mivel Dóczy leány volt, a Zádorlaki nevet használta.³⁸ A nevet – mint láttuk – Ausztriában a szlávok Jan formában használó Tárcai János Borbála nevű leánya két magyar nyelvű levelet hagyott hátra „Sara azonak az nehay nagysagos Tarcay Yanosnenak en zereto zylemnek” címezve.³⁹ A levelek kiadója összefoglalván a szakirodalmat ezt írta: „valószínűbb az, hogy Tarczay János felesége Bethlen Sára volt, s a zádorlaki jelzőt mostohaapja után kapta. Így Dóczy Ferenc és Bethlen Sára anyjuk, Margit révén féltestvérek voltak. (Ferenc Nagylucsei Benedektől, Sára Bethlen Domokostól származott.)” Mivel mostohaapjuk, Dóczy Imre, saját gyermekeiként nevelte őket, változott meg a nevük.⁴⁰ Ettől függetlenül, Engel Pál is lényegében ugyanezt mondja. Az adatok genealógiai CD-jében a

³⁵ Márki S.: *A Dóczyak Aradban*. In *Turul*. 9 (1891). 188–192.

³⁶ Karácsonyi J.: *Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ősei*. In *Turul*. 15 (1897). 49–57.

³⁷ Daróczy Z.: *Dóczyak és Nagylucseiek*. In *Turul*. 52 (1938). 82–84. Itt jegyzem meg, hogy Nagylucsei Orbánt téves, unokaöccse után, Dóczynak nevezni, mint azt a szakirodalom olykor ma is teszi. Ezt nem csak Daróczy, hanem Wertner Mór is bebizonyította. Wertner M.: *A Nagylucsei (Dóczy) család nemzedékrendjéhez*. In *Történelmi Tár*. (1899). 85–88. Itt arra is rámutatott, hogy a későbbi Dóci Ferencet 1497-ben még Nagylucseinek hívták.

³⁸ *A Podmaniczky-cs. oklt. LV.*, 6. j. (Az oklevéltár bevezető tanulmányában.)

³⁹ *Középkori leveleink*. Szerk. Hegedűs A. és Papp L. Budapest, 1991. 42–49. (Régi magyar levéltár I.) – Borbálára ld. még alább, 134. jegyzet.

⁴⁰ *Uo.* 42.

Betlen (Bethlen, iktári, ősi, gyomai), a Dóci és a Nagylucsei (Dóczy és Lipcsei) táblázatokon olvashatók. E szerint Bethlen Domokos szőrényi bánnak (1466–1479. IV. 25., + 1480. I. 16. előtt) első felesége Ábránfi Anna (1467), a második Margit (1489–1494) volt. Négy fia és egy leánya – Sára, Tárcai János felesége (1494–1524) – született. – Nagylucsei Benedek: 1467–1476, + 1482 előtt, felesége Margit, fia Ferenc 1482–1526. – Dóci Imre: 1458–1493, + 1493. XII. 2. előtt, felesége Margit 1489–1497.⁴¹

Sajnos, ezekkel az adatokkal is nehézségek vannak. Ezek ugyanis feltételezik, hogy Margit asszony először Bethlen Domokos, utána Nagylucsei Benedek, majd Dóci Imre felesége lett volna. Egy 1486. január 21-én kelt oklevélben azonban Nagylucsei Orbán kincstartó azt mondja a gyámsága alatt álló unokaöccséről, a néhai Nagylucsei Benedek fiáról, Ferencről, hogy nyolcadik évében van.⁴² Ezek szerint Ferenc 1478-ban születhetett, így csak akkor lehetett Margit asszony fia, ha annak az 1479-ben még élő Bethlen Domokos a második férje lett volna. Egyébként Nagylucsei Benedek halála idejét viszonylag pontosan meghatározhatjuk. Bátyja ugyanis minden birtokszerzésénél gondosan feltüntette testvérei nevét. Benedek utoljára egy 1478. május 22-i oklevélben fordul elő,⁴³ míg egy december 11-én keltben már nem.⁴⁴ Ezek szerint fia születésével azonos évben hunyt el. A valószínűség tehát az, hogy ő volt Margit asszony első férje. A kisgyerekekkel, aki esetleg utószülött lehetett, magára maradt hölgy pedig gyorsan újra férjhez ment, mégpedig Bethlen Domokoshoz, aki viszont egy év múlva szintén meghalt. Ha ez a feltevés helytáll, akkor Sára a legkorábban 1479 végén, esetleg 1480 elején születhetett.

Ezzel sincs azonban megoldva minden. Daróczy szerint Tárcai és Sára Borbála nevű leánya 1491-ben fordul elő először, az pedig ki van zárva, hogy egy tíz-tizenegy éves nő szült volna.⁴⁵ Ez azonban nyilván elírás. Amikor Tárcai János összes gyermekeit felsorolják, a leányok között mindig Katalint említik először, Borbálát pedig utána.⁴⁶ Mint láttuk, Sára először 1493. május 29-én fordul elő, tudomásunk szerint, Tárcai János feleségeként, Katalin leányát pedig egy év múlva, május 28-án említik.⁴⁷ Bár ez is elég kérdéses, az mégsem zárható ki, hogy egy 13–14 éves leány férjhez menjen és egy év múlva szüljön. Mivel Dóci Imre csak a nyolcvanas évek közepén vehette legkorábban feleségül Margitot, az 1495-ös oklevél világos szavai

⁴¹ Engel P.: *Magyar Középkori Adattár*.

⁴² Wenzel Gusztáv: *Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a Nagy-Lucsei Dóczyakkal. 1494–1548*. Budapest, 1876. 14., 1. j.

⁴³ *Uo.*: 9.

⁴⁴ DL. 16833.

⁴⁵ Daróczy: *János külügyi főesperes*.

⁴⁶ St. Katona: *Historia critica*. Budae, 1792. 413–416. (1505) – DF. 205107. (1509).

⁴⁷ L. 21. és 30. jegyzet.

ellenére sem lehetett az 1494-ben már anya Sára asszony apja. Sárának tehát voltak féltestvérei: részben fiúk, Bethlen Domokos első házasságából, részben anyai ágon, Nagylucsei Dóci Ferenc.

Tárcainak a házasság egyelőre csak annyi hasznot hozott, hogy felesége jogán örökösödési igényt támaszthatott Zaránd megyei birtokokra.⁴⁸ A Nagylucsei rokonság akkor még nem jelentett sokat, hiszen Orbán kincstartó 1490 után meghalt. Felesége féltestvére, Nagylucsei Dóci Ferenc, felnöve azonban jelentős karriert futott be, ami feltehetően hasznot hozott sógorának, Tárcainak is. 1498-ban húsz évesen lett királyi kamarás, 1502-ben és 1504-ben fontos királyi megbízásokat teljesít, II. Lajos alatt pedig kamarásmester lett.⁴⁹ János úr közben kilépett a Homonnaiak szolgálatából, úgy látszik saját és felesége birtokügyeivel foglalkozott. Most értek be azonban korábbi személyi kapcsolatai. A Homonnai és a Somi Szécsi birtokok szomszédságában voltak a leleszi premontrei prépostság javai, ahol akkor a kommandátor a bihari nemes Vémeri Zsigmond kincstári tisztviselő volt. Tárcainak mind bátyja révén, mind a szomszédság okán kapcsolatban kellett vele állnia. Amikor Ernuszt Zsigmond pécsi püspök kincstartót leváltották, a királyi pénzügyek vezetését 1496 júniusában először adminisztrátori címmel Vémerire bízta a király. Két év múlva megkapta a kincstartói kinevezést is. 1500 elején már zágrábi püspökként halt meg.⁵⁰ Mivel elődje, Ernuszt részben saját familiárisaival és nem a régen ott dolgozókkal töltötte fel a kincstári személyzetet, ezek uruk leváltása után többségükben elhagyták hivatalukat,⁵¹ így Vémerinek sok esetben új tisztviselőkről kellett gondoskodnia.

A kincstár új főnöke a legfontosabb pénzügyigazgatási tisztségre, az erdélyi sókamara ispánságra azonnal Tárcai Jánost nevezte ki, aki így bátyja utóda lett. Annak idején Ausztriában már bizonyította, hogy ért a kincstári ügyekhez. Az új erdélyi sókamaraispán szinte azonnal 500 forint kölcsönt nyújtott a királynak.⁵² A tisztet nem egyedül töltötte be, hanem a nagyszebeni Proll Miklóssal közösen.⁵³ Egy XVI. század közepi forrás úgy tudta, hogy a nagyszebeni pénzverőkamarát a királyok mindig a városnak adták bérbe.

⁴⁸ L. 32. jegyzet.

⁴⁹ Fögel J.: *II. Ulászló udvartartása (1490–1516)*: Budapest, 1913. 62–63. (A továbbiakban Fögel: *II Ulászló udvartartása*).

⁵⁰ Kubinyi A.: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, 1999. 161–170. (Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége Könyvek 22.)

⁵¹ Kubinyi A.: *A kincstári személyzet a XV. század második felében*. In *Tanulmányok Budapest múltjából*. 12 (1957). 35.

⁵² Iványi: *Bártfa*. I. 3278. sz. (1496. július 18.)

⁵³ Néhány adat a sókamaraispánságukra: A. Berger: *Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archiv von 1203 bis 1526*. Bistritz, 1895. 331.sz. (A továbbiakban Berger: *Bistritz*) – DF. 245432. – *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens*. I. Nagy-Szeben, 1880. 216, 221, 251.

Egyetlen kivételről emlékeztek, amikor II. Ulászló saját tisztviselőjére és kamarására, „Kis Tharczay” Jánosra bízta.⁵⁴ Utána társa, Proll Miklós, akkor már nagyszzebeni polgármester, verdejelével maradtak fenn ott vert aranyforintok. Proll városa nevében állt a pénzverés élén.⁵⁵ Tárcai nyilván hozzáértő tisztviselőnek számított. Érdekes a máshol nem adatolt „Kis” mellékneve, ami a köztudatban feltehetően nem termetét, hanem a tekintélyesebb másik Tárcai családtól való megkülönböztetését szolgálta.

Tárcai és Proll utójára 1498. február 24-én fordulnak elő tudtunkkal az erdélyi sókamarak ispánjaiként.⁵⁶ 1497. november 5-én ugyanis a király elvette az addig Beatrix királyné kezelésében lévő sóbányákat az alárendelt kamarákkal együtt (ez a máramarosi bányákat és az észak-magyarországi kamarákat jelentette), és ezeket Vémerire bízta.⁵⁷ Ez szükségessé tette megfelelő személyzet kinevezését, valamint esetleges reformok bevezetését. Erre Tárcai lehetett a megfelelő személy. 1498. április 28-án a király szabályozta a máramarosi sóvágók juttatásait, ennek megtartására pedig utasította vitézlő Tárcai János és Proll Miklós kamaraispánokat.⁵⁸ Proll, aki nagyszzebeni polgármester lett, később már nem szerepel, így a továbbiakban Tárcai egyedül viselte a kamaraispánságot, valamint a vele egybekötött Máramaros vármegyei ispánságot is.⁵⁹ Vémeri kincstartó halála után utóda, Bornemissza János is megtartotta tisztében. Itt is a régi kapcsolatok érvényesültek. Bornemissza volt annak idején Nagylucsei Orbán alkincstartója, akivel Tárcai mind bátyja révén, mind pedig saját ausztriai adószedői minőségében feltehetően jóban volt.⁶⁰ Valószínűleg tőle kapott a sókamara ispánság mellé még egy másik fontos kincstári tisztséget: a kassai főharmincad, azaz határvámhivatal vezetője lett. Erre az első biztos adat 1501. március 11-éről ismert,⁶¹ valószínű azonban egy 1500. május 25-i oklevél alapján, hogy már akkor is az volt.⁶² Sókamara ispáni tevékenységére főként só utalványok utalnak.⁶³ Előfordult, hogy a király nemesi panaszra intézkedik,

⁵⁴ J. Ch. von Engel: *Geschichte des ungrischen (!) Reiches und seiner Nebenländer*. II. Halle, 1798. 41.

⁵⁵ Artur Pohl: *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540)*. Graz, 1974. 42. Proll különben 1494–1495-ben székbíró, 1498–1500 között polgármester volt. Polgármester korában verhetette a város nevében a forintokat.

⁵⁶ DL. 30943.

⁵⁷ *Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok*. Szerk. Berzeviczy A. Budapest, 1914. 371–372. (Monumenta Hungariae Historica I/39.)

⁵⁸ *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Kiadta Apsai Mihályi J. Máramaros-Sziget, 1900. 615–618.

⁵⁹ Erre pl. uo. 628–629, 629–630. (1499 és 1500 évi oklevelek).

⁶⁰ Soós: *Magyarország kincstartói*. 53.

⁶¹ DF. 269257.

⁶² DF. 269286.

⁶³ Pl. 1498. október 3., Kassa város titkos levéltára, F. Telonium 111. – 1499. március 21., U.o. 114. – 1499. április 22., Iványi: *Bártfa*. I. 3428. sz. – 1499. május 23., DF. 260480. – 1503-ban

hogy Tárcái sókamara ispán ne szedjen tizedet a nemeseknek a máramarosi erdőkben makkoltató disznói után.⁶⁴ 1499. június 5-én említik Tárcái máramarosi kamarás Dolgos Miklós nevű familiárisát, aki így nyilván ott és nem a harmincadoknál szolgált urának.⁶⁵

Tárcái harmincadosi tevékenységére vonatkozóan jóval több adat maradt fenn. Alája tartoztak a Kassa körüli fiók harmincadok, épp úgy, mint természetesen az ottani sókamarák, így az ő irányítása alatt állt az egész Északkelet-Magyarország pénzügyigazgatása. Az itteni városok, Kassa, Bártfa és Eperjes levéltáraiban ezért számos adat maradt fenn tevékenységéről. Az egyik ebben az időben fontos probléma a Kassa és a környező városok között az árumegállító jog ügyében folytatott és végül Kassa által megnyert per. Itt Tárcái királyi utasításra Kassa oldalán foglalt állást.⁶⁶ Nyilván ezzel áll kapcsolatban Lócse, Bártfa, Eperjes és Kiszseben városoknak a királyhoz Tárcái kassai harmincados ellen benyújtott keltezetlen kérvénye.⁶⁷ Ami viszont érdekes, hogy 1495. december 23-án a későbbi kassai harmincados még magánemberként levelet írt Gálszécsről Bártfának a kassaiak árumegállító joga ellen.⁶⁸ Egy másik őt hivatalból érintő ügy az ún. jubileumi pénzeké volt. A pápa az 1500-as jubileumi pénzeket Magyarország török elleni védelmére az itteni templomokban is beszedette, ez pedig a Tárcái pénzügyi irányítása alá esett területen kincstartói utasításra az ő feladata lett. Bártfán ottani harmincadosa, Sasvári Dénes, Eperjesen pedig jegyzője, Csomafájai László deák szedte be.⁶⁹ Előfordult itt is, hogy a harmincad bevételeiből királyi utalványra kellett kifizetéseket eszközölnie.⁷⁰ Be kellett tartania egyes városok harmincad alóli mentességét.⁷¹ 1501-ben Varannó birtokosa (ott is volt harmincad), Rozgonyi István ír Bártfa városnak, hogy a Tárcáival a harmincad ügyében folytatandó tárgyalásra küldjenek el valakit.⁷² Nehézségek akadtak a lengyelek borkivitelével is. 1502. október 10-én Szécsről kelt levelében eltiltja a lengyelek borkivitelét, majd november 3-án immár Kassáról bekéri Bártfától az 1501. április 24-e utáni harmincad

Anna királyné értesíti Tárcait, hogy 2000 forintot vett kölcsön Móré Elek diósgyőri „comes castri”-tól, ezért leköti a kölcsön törlesztéséig a máramarosi kamara jövedelmét.

⁶⁴ Iványi B.: *A római szent birodalmi Széki Gróf Teleki család győmrői levéltára*. Szeged, 1931. 415.sz.

⁶⁵ DL. 71074.

⁶⁶ 1501: DF. 216476, 216499, 269255, 269257.

⁶⁷ Iványi: *Bártfa*. I. 2873. sz. A kiadás tévesen datálja.

⁶⁸ *Uo.*: I. 3223. sz.

⁶⁹ Bártfa: DF. 214504, 214506: Sasvári 54 forintról adott nyugtát. – Eperjes: Iványi: *Eperjes*. II. 828, 829, 830. sz. Csomafáji az utolsó oklevélben 113 forintról adott nyugtát pénzben (azaz dénárban, amelyből száz tesz ki egy forintot). Ebből öt arany, 19 dénár „et grossos Rhomanos Karlinenses XI.” volt.

⁷⁰ DL. 21026. (1501).

⁷¹ Kassa, 1500. DF. 269286. – Bártfa, 1501. DF. 216507.

⁷² DF. 216517.

számadásokat, különös tekintettel a lengyelek és más külföldiek által behozott és kivitt árukra, főleg a borra vonatkozóan.⁷³ Még számos adatot lehetne idézni Tárcai harmincadosi működésére. Megemlítem még Huszti Lukács deákot, Tárcai írnökát.⁷⁴

Ebben az időben birtokszerezésre is volt lehetősége. 1502. augusztus 22-én a király hozzájárult, hogy máramarosi kamaraispánja kiváltsa Gabriel Scribanustól, Beatrix királyné ügyvivőjétől az Abaúj megyei királyi birtok Forrót, majd 29-én elzálogosítja Tárcainak a már 1000 forintért nála zálogban levő települést újabb 1000 forintért.⁷⁵ Bizonyos változást hozott II. Ulászló 1502 szeptemberében kötött házassága Anne de Foix-val. Anna királyné lett Máramaros, így Tárcai kamaraispáni minőségében a királyné alkalmazásába került, aki 1503. július 8-án utasította, hogy juttasson elegendő sót a nyitrai kamarába.⁷⁶ Úgy látszik, hogy Anna megbízott Tárcaiban, aki különben jó kapcsolatot épített ki úrnője francia udvarmesterével, Jean Gozon de Mélac úrral.⁷⁷ Tárcai különben 1504. január 21-én fordul elő tudomásunk szerint utoljára máramarosi kamaraispánként.⁷⁸

Leváltásának oka nem lehetett kegyvesztés, ugyanis 1504. március 12-én az uralkodó meghívta a Szent György-napi országgyűlésre.⁷⁹ Ez azért különös, mert név szerinti meghívót (regálist) csak a főpapok, bárók, köznemesi ülnökök kaptak, Tárcai pedig nem tartozott közéjük. Nyilvánvaló, hogy a királynak (vagy talán inkább a királynénak) tervei voltak vele. Közben kinevezték utódát is. Butykai (Butkai) Péter somogyi és máramarosi ispán 1504. március 24-én írt Husztról elődjének, amiben az átvétel és a kamara nehézségeit sorolja fel, egyben ígéri, hogy adósságát Szent Mihály napig megfizeti.⁸⁰ Butykai maga is Zemplén megyei lévén, bizonyára korábbi kapcsolatban állott a gálszécsi földesúr Tárcaival.⁸¹ Úgy látszik, hogy az utódnak át kellett vállalnia a kincstár elődje iránti adósságát. Egyelőre azonban nem történt hősünkkel semmi. Anna királyné 1504. augusztus 24-én nyugtatta Tárcait, hogy az visszaadta a nála 2500 forintért zálogban volt Szinnye birtokot.⁸² Ezzel bizonyára lekötelezte a királynét, ami esetleg

⁷³ DF. 216566, 216572.

⁷⁴ DF. 216532.

⁷⁵ DF. 269468, 269469.

⁷⁶ DF. 216618.

⁷⁷ Mélac levele Tárcaihoz 1503-ból. DF. 216929. (Rossz kelet alatt.) – L. rá: J. Lartigaut: *La succession de Jean de Gozon, Grande maitre de la maison du roi de Hongrie*, in *Revue du Rouergue*. 19 (1965). 369–397.

⁷⁸ DF. 271548.

⁷⁹ DF. 216668.

⁸⁰ DF. 216669.

⁸¹ Vö. Engel P.: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. II. Budapest 1996, 43. (História Könyvtár Kronológiák, Adattárak 5.)

⁸² DF. 216694.

hozzájárult ahhoz, hogy rövidesen székely ispánként a nagyságosok rendjébe lépjen át.

Tárcai székely ispáni szereplésével, kinevezése okával, meglepő módon alig foglalkozott a szakirodalom.⁸³ Ez annál különösebb, mert ispánsága idejébe esnek a mindenki által tárgyalt tordai és agyagfalvi nemzetgyűlések, valamint az „ökörsütés”, azaz az ököradó kivetése miatt kitört székely lázadás. Először – teljességre való törekvés nélkül – ismertetek néhány székely ispáni működése idején kelt oklevelet, majd kitérek a lázadásra és a korszak erdélyi rendi gyűléseire. Tudomásom szerint az első oklevél, amely új méltósága gyakorlásában mutatja be, 1504. november 11-én kelt. Tárcai, mint székely ispán, előtt Görgény várában székely adásvételi bevallás történik. E szerint megkapta a „comes sicularum” legfontosabb honor birtokát, Görgényt is.⁸⁴ Nem sokkal később, 1504. december 24-én a király utasítja a brassói és nagyszebeni huszadszedők panaszára a nagyságos Tárcai János székely ispánt, hogy tartassa be a székelyekkel a lókitiltást.⁸⁵ Kinevezésére valószínűleg korábban, legkésőbb az ősz elején került sor. Sajnos, arra nem volt lehetőségem, hogy elődjével (és később utóda), Szentgyörgyi Péter gróf vajdával foglalkozzam. Nem tudom, hogy az meddig nevezte magát székely ispánnak, illetve azt sem, hogy mikor vette fel újra a címet.

1505. április 6-án a király Tárcaival foglaltatja le a Corvin János és Kristóf halálával a koronára szállt Doboka megyei, de kolozsi tartozékokkal is rendelkező Buza mezővárost.⁸⁶ Ez azért különös, mert a székely ispán joghatósága nem terjedt ki az erdélyi megyékre, ahol a vajda volt illetékes. Nem tudjuk viszont, hogy mi volt a háttérben Anna királyné 1505. április 14-i levelének, amelyben közli a székelyek három nemével, hogy Ulrik

⁸³ Az utolsó nem egyben erdélyi vajda székely ispán neve elő sem fordul sem az *Erdély története*. I. *A kezdetektől 1606-ig*. Szerk. Makkai L., Mócsy A. Budapest, 1986, sem az *Erdély rövid története*. Főszerk. Köpeczi B. Budapest, 1989, kötetekben. Mindkettőben Makkai László írta a megfelelő részt. – Szádeczky Kardoss L.: *A székely nemzet története és alkotmánya*. Budapest, 1927. 40. (a továbbiakban Szádeczky Kardoss: *A székely nemzet története*), is csak a neki elzálogosított Algyógy esetével igazolja, hogy a székely ispánok fizetést szoktak kapni. – Balás: *A székelyek*. 130., viszont utal arra, hogy Szentgyörgyi és Bazini Péter vajda és székelyispán emberei és a székelyek közt fegyveres összetűzésre került sor, amit Ulászló 1504-ben rendelt el kivizsgálni, majd kinevezte Tótselymesi Tárcai Jánost székely ispánnak. Arra is rámutat, hogy ő volt az utolsó az ispánok között, aki nem volt egyben vajda is. – Kordé Zoltán legalább egy jegyzetben utalt Tárcai székely ispánságára: *A középkori székelység. Krónikák és oklevelek a középkori székelyekről*. A szöveget válogatta, a kísérő tanulmányokat és a jegyzeteket írta Kordé Z. Csíkszereda, 2001. 260., 1.j. (A továbbiakban Kordé Z.: *A középkori székelység*).

⁸⁴ Szabó Károly: *Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonatai*. In *Történelmi Tár*. (1890). 334. 439. sz.

⁸⁵ Kordé Z.: *A középkori székelység*. 260–261.

⁸⁶ DF. 216739. – Ld. Buzára. Csánki: *Történelmi földrajz*. V. 303.

gyulafehérvári örkanonokot küldi ispánjukhoz, Tárcáihoz.⁸⁷ A királyné nyilván a székelyektől akart valamit, vagy pedig az ispánt hívta magához. Ez utóbbi mellett szól a király május 14-én írt levele a székely ispánnak. Piller Márton pesti királyi hajósmester panaszt tett, hogy amikor Tárcái elment a királytól, egyik familiárisa ellopta a fiát. Adassa vissza az apjának. (Azt persze nem tudhatjuk, hogy mi volt az oka ennek a középkorban szokatlan gyermekrablási ügynek.)⁸⁸ 1505. július 18-án Ulászló közli Tárcáival, hogy megmondta a székelyek követeinek, hogy adják meg a királynak járó ökröket. Hirdessen ezért gyűlést a székelyeknek, amelyre Merzini György grófot küldi saját képviselőjében.⁸⁹ Erre az ügyre még visszatérünk. Merzini különben horvát gróf volt, aki II. Ulászló idejében kétszer mutatható ki a királyi tanácsban, 1513-ben pedig szabácsi bán lett.⁹⁰

Nem sokkal később, 1505. augusztus 14-én kelt II. Ulászló egy igen fontos oklevele. Megemlíti Tárcái székely ispán korábbi számos, részben saját költségén tett szolgálatait, fizetése elmaradását, kiemelve székely ispánságát, amelynek honorját már vissza kell adnia (*iam nobis remittere debebat*.) Elszámolt vele, és bár a király többel tartozik neki, 12000 forint összegben állapodott meg. Ezért a király Algyógy mezővárost, amely a Corvin János özvegyével kötött megállapodás és Corvin magszakadása nyomán szállt a koronára, elzálogosítja a fenti összegért Tárcáinak, feleségének Sárának, fiainak Györgynek, Eusztáknak, és Ferencnek, valamint leányainak, Katalinnak, Borbálának, Zsófiának és Lúciának.⁹¹ Tárcái állása révén már a nagyságosok rendjéhez tartozott, birtokai alapján azonban legfeljebb a nemesi előkelőkhez számított, noha Gálszécsen erődítménnyel rendelkezett.⁹² Valószínűleg igaza van Koppány Tibornak, amikor a kastéllyal rendelkező urakat a nemesség egyik külön, vezető rétegének fogta fel.⁹³ Ezzel azonban Tárcái még nem biztosíthatta családjának halála után az arisztokráciában való bennmaradását. Algyógyon (az oklevél szerint Al-Diódon), noha a király nem említi, 1501 óta vár is állott: a székely ispán tehát bejutott a várurak közé.⁹⁴ Az oklevélben még van egy érdekes megjegyzés: Tárcái rövidesen megválnak a

⁸⁷ DL. 82223. Budai Ulrik 1504–1523 közt volt gyulafehérvári örkanonok. K. Vekov: *Locul de adevire din Alba-Iulia (secolele XIII–XVI)*. Cluj-Napoca, 2003. (Bibliotheca Rerum Transilvaniae XXIX). A könyv végén, lapszám nélkül az *Anexa 7. Personalul locului de adevire/capitulului de la Alba-Iulia*. Adatok a fenti két évszám közt.

⁸⁸ DF. 216750.

⁸⁹ DF. 216764.

⁹⁰ Kubinyi A.: *Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében*. In *Századok*. 122 (1988). 205.

⁹¹ Katona: *Historia Critica*. Budae, 1792. XVIII. 413–416.

⁹² Koppány T.: *A középkori Magyarország kastélyai*. Budapest, 1999. 146. (Művészettörténeti Füzetek 26.)

⁹³ Uo.: 85–88.

⁹⁴ Csánki: *Történelmi földrajz*. V. 42, 53–57.

székely ispáni honortól. E szerint alig egy évig viselte volna a tisztelet, az adat pedig nem árulja el, hogy ő akart-e ettől megszabadulni, vagy a király kívánta őt arról leváltani.

Egyelőre azonban maradt, sőt részt vett székely ispánként a bárók közt a híres, 1505. október 12-én zárult rákosi országgyűlésen is, igaz, a 31 báró felsorolása végén, a 28. helyen. Ez volt az egyetlen alkalom, hogy kimutatható a királyi tanácsban.⁹⁵ Anna királyné 1506. március 17-én írásban ígérte meg nagyságos Tárcai János székely ispánnak, hogy a neki járó máramarosi pénzt Batthyány Benedekkel kifizetteti, meghagyta továbbá a kincstartónak, hogy erdélyi faktorai által fizesse ki salláriumát.⁹⁶ Ugyanez év március 27-én Doroszlói János Budáról híreket közöl a székely ispánnal. A legérdekesebb, hogy a kincstartó lemondott, mert erdélyi vajda akart lenni, de elszámította magát, mert a királyné Török Imrét akarja kinevezni.⁹⁷ Ez ugyan nem történt meg, de tényleg kincstartó változás következett be ez idő tájt. Telegdi István kincstartóságára 1505. december 8. az utolsó, Batthyány Benedekére pedig 1506. április 30. az első adat.⁹⁸ Anna fenti levele alapján akkor még nem következett be a váltás. A királyné különben május 9-én szívességet kért Tárcaitól. Szentfalva mezőváros (Pest hozzáépült külvárosa) megüresedett plébániájára akart kineveztetni valakit. Az ottani földesurak ebbe már beleegyeztek, de mivel Tárcai is közéjük tartozik, kéri a királynét, hogy ő is vegye rá jobbágyait a pap megválasztásának támogatására.⁹⁹

Úgy látszik, hogy a székely ispánnak közben már elege volt a saját költségén történő hivatalviselésből, és benyújtotta, az algyógyi ügy alapján valószínűleg nem először, lemondását. Ennek hatásáról az általunk már ismert familiárisa,¹⁰⁰ Csomafájai László deák értesítette Tárcait.¹⁰¹ Ezek szerint járt Esztergomban Bakócnál, aki jó szívvel van a székely ispán iránt, és kéri, hogy ne mondjon le. A királyné nevében Gosztonyi János, Anna titkára¹⁰² tárgyalt vele. A királyné ígérte, hogy megfizetik a tartozásokat a királyi jövedelmekből, amit a sajátjából is kipótol. Anna sajnálja a lemondását, de vannak, akik örülnek. Úgy látszik, hogy Tárcai végül mégsem távozott hivatalából. Közben megszületett a trónörökös, a későbbi II. Lajos, a királyné pedig 1506. július 26-án elhunyt, így meghalt Tárcai fő támogatója. Ennek ellenére még maradt székely ispán. Augusztus 28-án sürgős ügyek

⁹⁵ Kubinyi A.: *Bárók a királyi tanácsban*. 207.

⁹⁶ DF. 216821.

⁹⁷ DF. 216822.

⁹⁸ Soós: *Magyarország kincstartói*. 54., 103. j., 55., 106. j.

⁹⁹ DF. 216830.

¹⁰⁰ L. 69. jegyzet.

¹⁰¹ DF. 216834.

¹⁰² Fögel: *II Ulászló udvartartása*. 47.

megtárgyalására a király magához hívta.¹⁰³ Bár nincs adatunk róla, ez lehetett a tágabb királyi tanács ülése is, vagy pedig most került sor leváltására. Igaz, hogy szeptember 4-én az Ung megyei adószedők még székely ispánnak címezve írnak neki (úgy látszik, hogy Batthyány kincstartó az ungi adóból utalványozhatott a számára, vagy felmentette ottani birtokait az adó alól), de az esetleges leváltás híre addigra nem juthatott még el oda.

Ettől függetlenül nem tudjuk, hogy valójában meddig viselte Tárcai a tisztét. Maradt ugyanis arra későbbi adat is. 1507. február 2-án a király felszólítja Corvin János özvegyét, hogy mivel az algyógyi uradalom nyolcadrésze felét még birtokában tartja, adja át Tárcai székely ispánnak, akinek a király elzalogosította.¹⁰⁴ A baj csak ott van, hogy Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf országbíró és erdélyi vajda, 1507. január 18-án egyben székely ispánként adott ki oklevelet. (Az oklevél különben országbírói minőségében állíttatott ki.)¹⁰⁵ Az intitutatio lehetett épp úgy tévedés is, mint ahogy tükrözhetette a tényleges helyzetet. Arra nem volt módom, hogy az országbíró-vajda nagyszámú oklevelét végignézzem, így a valóságban nem tudom az ispánváltás idejét meghatározni. Tárcai különben nem birtokolhatta sokáig Algyógyot. A király 1508. január 6-án Radul havasalföldi vajdának adta, miután Tárcai elengedett a király 12000 forintos adósságából 5000 forintot, a maradék 7000 forintért pedig zálogba kapta Ónod várát és uradalmát. Ez sem maradt sokáig a Tárcaiak kezében, 1510-ben az uralkodó Sárkány Ambrusnak adta zálogba.¹⁰⁶ Ónod megszerzése elvileg jól jött a volt székely ispánnak, hiszen közelében feküdt a Somi Szécsiektől örökölt birtokainak. Mióta Lövei Pál jóvoltából tudjuk, hogy 1510-ben halt meg, az uradalom elvesztése is indokolható.

Fontosabbak azonban a székelység történetében épp Tárcai ispánsága idején lezajlott események. Először a székely lázadással kell foglalkoznunk. Erre közel egykorú forrás Oláh Miklós munkája. A székelyek nem tartoztak adót fizetni a királynak, hanem szerinte az uralkodó koronázásakor, házasságkötésekor és fia születésekor fejenként egy ökröt voltak kötelesek adni. Lajos születésekor Ulászló elrendelte az „ökörsütést” (a királynak adandó ökrökre bélyeget sütöttek), és erre Tomori Pált küldte ki, de embereit a székelyek szétverték, az Oláh Miklós apja által küldött 16 lovasból is elesetek

¹⁰³ DF. 216852.

¹⁰⁴ DL. 21665.

¹⁰⁵ DL. 71102.

¹⁰⁶ Csánki: *Történelmi földrajz*. V. 54–55. – Fögel: *II Ulászló udvartartása*. 14., 5. j. – Csorba Cs.: *Várak a Hegyalján. Tokaj – Ónod – Szerencs*. Budapest, 1980. 30. – Kubinyi A.: *Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus*. In vol. *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára*. Szerk. Pámer Nóra. Budapest, 1994. 271–272. (Művészettörténet–Műemlékvédelem VI.) – Az Algyógy-Ónod cseréről Istvánffy is megemlékezett: *Istvánffy: Magyarok dolgairól*. 115.

hármán.¹⁰⁷ Istvánffy ezt kissé kiszénezte, egyben leírta, hogy Tomori végül végvári csapatokat gyűjtve össze erőszakkal behajtotta az ökröket.¹⁰⁸ A szakirodalom általában Oláh és Istvánffy alapján úgy tartja, hogy II. Lajos születése után, azaz 1506-ban került sor az „ökörsütésre” és így a lázadásra.¹⁰⁹ Egyedül Balás Gábor teszi 1505-re a lázadást, megemlítve, hogy Lajos még meg sem született, a király mégis kérte az ökröket.¹¹⁰ Elvileg az 1506-os adat lenne a logikus, ebben az esetben pedig ezzel magyarázhatnánk azt, hogy a király augusztus 28-án, azaz nem sokkal a trónörökös születése után hívatta magához székely ispánját.¹¹¹ Ez még magyarázatul is szolgálhatna leváltásának és annak, hogy nincs nyoma részvételének a felkelés leverésénél, viszont ellentmond II. Ulászló 1505. július 18-i levelének.¹¹² Mint láttuk, már akkor kérte az ökörsütést, noha Lajos még meg sem fogant, így annak semmiféle törvényes alapja nem volt. Így teljes mértékben megmagyarázható a székely lázadás. Tárcai úgy látszik nem akart az ökörsütés ügyben szerepet vállalni, és talán az sem véletlen, hogy amikor egy hónap múlva megkapta Algyógyot, arról olvasunk, miszerint rövidesen visszaadja az ispánságot. Tomori tevékenységét viszont nem akadályozta. (Tomori különben Bornemissza János embere volt, akivel – mint láttuk – Tárcai jó viszonyban állt.¹¹³) Teljes bizonyossággal természetesen nem lehet eldönteni a kérdést, mivel – tudomásom szerint – nem maradt a lázadásra okleveles adat. Bár magam részéről 1505-re teszem a lázadást, az sem zárható ki, hogy akkor visszaléptek az ököradó beszédétől, és csak 1506-ban tértek rá vissza.

A XVI. század első évtizedének közepe jelentős időszak az erdélyi három nemzet rendi fejlődésében. 1505. november 23-án Udvarhely mezővárosban gyűlt össze a székely nemzetgyűlés, amely a bírásokodás ügyében hozott határozatokat. A székely ispánról szó sincs benne.¹¹⁴ Nem sokkal később, december 18-án Tordán megjelentek az erdélyi káptalan, a nemesek, székelyek és szászok, azaz a három nemzet képviselői, akiknek megbízottai 1506. február 10-én Segesvárott tartott gyűlésükben a bírásokodást szabályozták. Bár határozatuk bevezetésében hangsúlyozták a király és a

¹⁰⁷ N. Olahus: *Hungaria – Athila*. Edd. C. Eperjessy et L. Juhász. Budapest, 1938. 72. Az ökörsütésre I. Szádeczky Kardoss: *A székely nemzet története*. 73–84. – Kordé Z.: *A középkori székelység*. 225–226.

¹⁰⁸ Istvánffy: *Magyarok dolgairól*. 111–112.

¹⁰⁹ L. Szádeczky Kardoss: *A székely nemzet története*. 74–75, 102. – Erdély története. I. 364–365. – Erdély rövid története. 209. – Kordé Z.: *A középkori székelység*. 138, 225–226.

¹¹⁰ Balás: *A székelyek*. 131.

¹¹¹ L. 103. jegyzet.

¹¹² L. 89. jegyzet.

¹¹³ Tomori Bornemisszához fűződő kapcsolatáról, és a székely lázadás leverésénél játszott szerepéről (1506-os évszámmal): Szakály F.: *Tomori Pál emlékezete*. In *Új Írás*. 16 (1976 szeptember). 93–94.

¹¹⁴ *Székely Oklevéltár*. I. Szerk. Szabó K. Kolozsvár, 1872. 306–308.

Szent Korona iránti hűségüket, valamint a vajda és a székely ispánok tisztségének érintetlenül hagyását, a jelek szerint sem Szentgyörgyi vajda, sem Tárcai székely ispán nem volt jelen, és nem volt közülük a határozathoz. Az első hiánya érthető, hiszen abból indultak ki, hogy egy idő óta nincs vajda (*in Regno hoc Transsylvano Regie Maiestatis dominus waijwoda per certa tempora non extitisset*), ezért a bíraskodás szünetel. Ezért amíg a király nem helyez közéjük vajdát (*donec Sua Maiestas Regnum ipsum Transsylvanum de Waywoda pacifico prouidere posset, quem videlicet Sua Maiestas in earundem trium Nacionum medio pacifice statuere et prouidere possit*), bíróságot választanak, amelybe a káptalan a dékánját, a három nemzet pedig 14–14 tagot jelöl. A bíróságokból nemesek esetében a vajda, székelyek esetében a székely ispán, szászok esetében saját bíráik olyan részt kapnak, amennyit szoktak. Amennyiben a vajda vagy a székely ispánok vagy más szabadságaikban sértené őket, akkor a három nemzet a királyhoz forduljon, hogy távolítsa el őket, vagy pedig védje meg őket a vajdával, a székely ispánnal, vagy másokkal szemben. A dologban különben az a különös, hogy a vajdai bíróságok működtek ebben az időben.¹¹⁵ Ez nyilvánvalóan udvarias formában megfogalmazott, de mégis forradalmi jellegű határozat volt. Bár a vajdai szék üresedésére hivatkoztak (a székely ispán viszont ténylegesen működött), a vajdai bíróság helyébe lépő új testület az oklevél folytatása szerint új vajda esetén is működne, különben nem részesülhetne a bíróságokból.

Az 1506-os agyagfalvi székely nemzetgyűlés határozatai ugyancsak bíraskodási jellegűek.¹¹⁶ Mivel kiemelik a pártoskodások és árulások elszaporodását, és ezek ellen lépnek fel, egyesek az 1506-ra feltételezett lázadás utáni visszahatásként értékelték.¹¹⁷ Ez nem zárható ki, a baj csak az, hogy a határozat szövege újkori magyar fordításban, XVIII. századi kéziratban maradt fenn, és a pontos napi kelte sem állapítható meg. Van ugyanis benne egy olyan mondat, ami több szempontból perdöntő lehetne. Arról van szó, hogy tiltják a király „és az ő tisztviseelőjének, tudni illik az Erdélyi Vajdának, és az Székelyeknek Ispánjának”, valamint az ország romlására való törekvést.¹¹⁸ Amennyiben az eredetiben is a „tisztviseelő” egyes számban állna, akkor ez csak abban az időben lenne érvényes, amikor a vajda

¹¹⁵ Uo. 309–313. – Szádeczky Kardoss: *A székely nemzet története*. 101–102. – R. Gooss: *Die Siebenbürger Sachsen in der Planung deutscher Südostpolitik*. Wien, 1940. 55. Gooss ezt a három nemzet harmadik uniójának fogta fel, de rámutatott, hogy a határozatok nem valósultak meg. – Jakó Zs.: *Az erdélyi vajdai kancellária szervezete a XVI. század elején*. In vol. *Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*. Bukarest, 1976. 46–47. (A továbbiakban Jakó: *A vajdai kancellária*).

¹¹⁶ *Székely Oklevéltár*. I. 313–316.

¹¹⁷ Szádeczky Kardoss: *A székely nemzet története*. 103–105. – Kordé Z.: *A középkori székelység*. 227. – Ettől eltér a lázadást 1505-re tevő Balás: *A székelyek*. 131.

¹¹⁸ *Székely Oklevéltár*. I. 314.

egy személyben viselte az ispáni tisztet is. Függetlenül mindentől, Bónis Györgynek van igaza: „a székelyek tehát, kiküldött bírót nem várva, maguk hívtak össze bírói közgyűlést és két alkalommal, 1505-ben Udvarhelyen és 1506-ban Agyagfalván intézkedtek az igazságszolgáltatás hiányainak, illetve az elharapózott lázadásoknak és pártütéseknek megszüntetéséről.”¹¹⁹ Viszont az udvarhelyi gyűlés is lehetett a lázadás leverésének következménye.

A segesvári gyűlés megjegyzése a vajda távollétéről elgondolkoztató akkor is, ha a bíróságok ténylegesen működtek.¹²⁰ Emlékezzünk arra, hogy 1506. március 27-én új vajda kinevezéséről terjedtek hírek.¹²¹ Sajnos, az 1499–1510-ig egy személyben országbírói és vajdai tisztet betöltő¹²² (1510 után csak országbíróságát tartotta meg) Szentgyörgyi és Bazini Péter grófról nem készült monográfia, így csak hiányos adatokra támaszkodhatom. Egyelőre csak azt tudom, hogy a vajda 1505. szeptember 20-án Kolozsvárról írja, miszerint rövidesen Budára kell mennie.¹²³ (A rákosi országgyűlésre ment.) Feltűnő viszont, hogy 1506-ban több ízben tartózkodott nyugat-magyarországi birtokain. Március 15-én (Magyar)-Óváron, szeptember 6-án ugyanott, 11-én Vöröskőn, december 21-én megint Óváron találjuk.¹²⁴ Mivel országbírói tevékenysége következtében sokat kellett Budán lennie, Erdélybe úgy látszik hosszabb ideig nem ment el. Itt nyilván alvajdái helyettesíthették. Az a hír viszont, hogy új vajdát akartak kinevezni, azt jelenti, hogy vagy ő akart tisztétől megválni, vagy az udvar akart tőle megszabadulni, csak nem talált megfelelő utódot. Nem Tárcai székely ispáni kinevezése válthatta ki Szentgyörgyi megsértődését, hiszen az után több mint fél év múlva még Kolozsváron tartózkodott. A vajda távolléte azonban nem tetszett a három erdélyi nemzetnek. Egy viszont biztos, hogy 1505–1506 táján Erdély kormányzata nem lehetett könnyű, nem véletlen, hogy mind Szentgyörgyi, mind Tárcai szabadulni szeretett volna tisztétől. Ez utóbbi távozása után az országbíró-vajda visszakarta a székely ispánságot, hogy azt 1510-ben a vajdasággal együtt Szapolyai Jánosnak adja át.

Tárcai nagyságos úr és végül Ónod uraként várúr is maradt, úgyhogy sikerült családját a mágnások közé bejuttatnia. Igaz, maradtak arra adatok, hogy egyes birtokaitól kénytelen volt megválni. 1509. október 10-én – érdekes módon nem nagyságosnak, csak vitézlőnek nevezve – Tótselymesi

¹¹⁹ Bónis Gy.: *Magyar jog – székely jog*. Kolozsvár, 1942. 19. (Kolozsvári Tudományos Könyvtár I.)

¹²⁰ Jakó: *A vajdai kancellária*. 46–47.

¹²¹ L. 97. jegyzet.

¹²² Jakó: *A vajdai kancellária*. 43.

¹²³ Berger: *Bistritz*. 458. sz.

¹²⁴ Eszterházy J. *Az Eszterházy család és oldalági leírásához tartozó oklevelek*. Budapest, 1901. 138–147. – *Archív Mesta Bratislavy Inventár listín a listov*. II. (1501–1563). Vypracoval V. Horváth. Bratislava, 1966. 4327, 4328, 4335. sz.

Tárcai János, felesége, Sára, fiai György, Euszták, Ferenc és György, leányai Katalin, Borbála, Zsófia és Lúcia terhét is felvállalva eladta a garamszentbenedeki konvent előtt a Pest város déli részén fekvő Szentfalva mezővárosbeli részét 400 aranyforintért örök jogon Ráskai Balázs tárnokmesternek és feleségének Zubor Katalinnak.¹²⁵ (A két György nem szokatlan: mint ismeretes, Hunyadi Jánosnak volt egy János nevű öccse, a Tárcaival is kapcsolatban álló Rozgonyi Istvánnak pedig két Katalin nevű leánya.) Ezek szerint 1505 óta még egy gyermeke született a volt székely ispánnak. Nem kell azonban feltétlenül a szentfalvai eladásnál anyagi nehézségekre gondolni. Elképzelhető, hogy Ráskait akarta valamiért lekenyerezni. Ez időben adta vissza Forróét is a királynak, aki 1510. január 20-án 2000 forintért Szatmári György kancellárnak zálogosítja el azzal, hogy tovább adhatja Kassa városnak.¹²⁶ Annak idején Tárcai is 2000 forintért vette zálogba Forróét.¹²⁷ Itt a kancellárnak tett szívességet.

A Lövei Pál által talált szakolcai sírkő szerint nagyságos Tótselymesi Tárcai János székely ispán és királyi kapitány 1510. január 10-én halt meg. Igaz, ekkor már nem volt a székelyek ispánja. Kapitányi címe viszont elgondolkoztató. Nem valószínű, hogy a Mátyás-kori ausztriai tevékenységére utaltak volna, így csak egy lehetőség marad, a székely ispánságtól történt megválása után kaphatta valamikor kapitányi megbízatását. A legvalószínűbb, hogy a királyi palotások (aulicusok), azaz az udvari katonaság kapitánya lett, ugyanis 1506 és 1512 között nem tudjuk, hogy ki töltötte be ezt a fontos tisztséget.¹²⁸ Ezt bizonyos mértékben alátámasztja az, hogy Tárcait Szokolcán, azaz a magyar-cseh határ közelében temették el. II. Ulászló ugyanis 1509. március 11-től 1510. február 18-áig kimutathatóan Csehországban, zömében Prágában tartózkodott.¹²⁹ Mint láttuk, a volt székely ispán 1509. október 10-én a garamszentbenedeki konvent előtt, tehát birtokaitól messze és a Csehország felé vezető út közelében tett hiteles helyi bevallást,¹³⁰ ami valószínűsíti, hogy a királyhoz ment Csehországba, onnan hazatérve viszont meghalt. Igaz, van még egy lehetőség, mindjárt látni fogjuk, hogy Morvaországban is rendelkezett birtokokkal, oda is utazhatott. Függetlenül ettől, az biztosra vehető, hogy a székely ispánság elvesztése után, királyi kapitányként, a legvalószínűbben a palotások parancsnokaként folytatta pályáját.

Halála után birtokait, legalább is, amelyek megmaradtak, hiszen Ónodot elvesztették, felesége és legidősebb fia, György kormányozták. Egy 1517. évi oklevél szerint egy hatalmaskodást négy évvel azelőtt Podmaniczky

¹²⁵ DF. 205107.

¹²⁶ Kassa város titkos levéltára. K. Forró 5.

¹²⁷ L. 75. jegyzet.

¹²⁸ Fögel: *II Ulászló udvartartása*. 68.

¹²⁹ Sebastyén B.: *A magyar királyok tartózkodási helyei*. Budapest, 1938. 97.

¹³⁰ L. 125. jegyzet.

Mihály, Tótselymesi Tárcai György és Sára asszony, Tárcai János özvegye parancsára követtek el. Tárcait és anyját Gálszécsen idézték meg.¹³¹ Podmaniczky Tárcai János legidősebb gyermekének, Katalinnak volt a férje,¹³² ugyanakkor Podmaniczky János királyi kamarásmester, majd pozsonyi ispán, valamint István nyitrai püspök testvére volt.¹³³ A Podmaniczkyek is – akár Tárcai – II. Ulászló alatt kerültek a mágnások közé. A volt székely ispán második leánya, Borbála, begina lett a budai begina kolostorban. 1514. május 20-án nyugtatta anyját, Sárát, hogy az pénzben kifizette a neki, apja minden magyarországi és morvaországi birtoka után, járó részét.¹³⁴ Úgy látszik tehát, hogy Tárcai végül hozzájutott követeléseéhez, azonban részben Morvaországban. A családról többet nem érdemes írni. György és öccsei valószínűleg korán elhunytak, nincs rájuk további adatom. (A Mohács után szereplő Tárcai György a Tarkői Tárcaiak közé tartozó Miklós fia volt.) A leányok közül Nagy Iván szerint Lúcia Hagymási Miklóshoz ment hozzá,¹³⁵ ezt magam részéről sem megerősíteni, sem megcáfolni nem tudom. Sára asszonyra és leányára, Podmaniczky Mihály feleségére maradtak adatok, témánk szempontjából ezek azonban érdektelenek.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a Jagelló-kori új arisztokrácia egyik érdekes képviselőjét ismerhettük meg Tárcai Jánosban. Ő is, mint ennek a rétegnek nem egy más tagja, Mátyás alatt indult. Egyaránt számíthatjuk, pénzügyigazgatási tisztviselőként, mind a gazdasági értelmiség, mind a katonák közé. Ez nem volt különleges, Sárkány Ambrusról, akiből később országbíró lett, ugyanezt mondhatjuk (ő viszont nem volt Mátyás szolgálatában). Pályáján, tehetségén kívül, jó személyi kapcsolatai segítették előre. A székely ispánság esetében nem sikerült eredményeket elérnie, ami talán az akkori erdélyi viszonyok következménye is volt. Nem volt olyan nagyúr, mint akár Szentgyörgyi, akár Szapolyai, és mivel részben saját költségén kellett ellátnia feladatát, bizonyára nem rendelkezhetett annyi tekintélyes familiárral, mint az említett két úr. Így talán nem is ő volt a hibás a székely kudarcért. Saját magának azonban sikerült végül birtokokat szereznie, noha végeredményben ráfizetett a szolgálatára. Amennyiben családja nem hal ki, feltehetően megkapaszkodhattak volna a mágnások között. Elgondolkoztató különben, hogy a legtöbb királyi tisztségviselő nem jutott hozzá fizetéséhez. Ezért sokszor nehéz is volt tisztségeket betölteni, vagy egyet otthagyni, amint épp Tárcai esetében láthattuk. Mégis megérte a számukra, hiszen – ha zálogjogon is – ezáltal növelhették birtokaikat.

¹³¹ *A Podmaniczky-cs. oklt.* II. 160–163.

¹³² *Uo.* LV.

¹³³ *Uo.* VII, XXXII–XXXVIII, LX.

¹³⁴ DL. 106083., 277–278.

¹³⁵ Nagy I.: *Magyarország családai.* XI. 45.

Der letzte Szeklergespan (Zusammenfassung)

Seit 1467 war der Woiwode von Siebenbürgen mit einer einzigen Ausnahme zugleich auch Gespan der Szekler (*comes siculorum*.) Die Ausnahme betrifft János Tárcai (*Tharczay, de Tharcza*), der 1504–1506 dieses Amt bekleidete. Eigentlich hieß er János Apród von Tótselymes. Sein Vater, Miklós Apród, stammte von einem Bruder des großen Geschichtsschreibers und Archidiakons von Küküllő, János Apród von Tótselymes ab, und war im Komitat Sáros, in der heutigen Ostslowakei begütert. János und sein älterer Bruder, Márton vertauschten ihre Namen am Beginn der achtziger Jahren des 15. Jahrhunderts auf Tárcai. Márton war 1481–1490 Salzkammergraf von Siebenbürgen, János am Ende der Regierung von Matthias Corvinus königlicher Kammerherr, Kastellan von Wiener Neustadt, dann in Bruck an der Leitha. Die beiden Brüder nahmen 1490 Partei für den polnischen Prinzen und Thronprätendenten Johann Albrecht, darum wurden ihre Besitzungen für kurze Zeit konfisziert. Über Márton hören wir später nichts.

János stand später im Dienst der Magnatenfamilie Homonnai, und wurde ihr Burggraf in Barkó und Vizegespan des Komitats Zemplén, wo er inzwischen den Markt (*oppidum*) Gálszécs erwarb. Um 1493 heiratete er eine gewisse Sára, die nach einer Urkunde die Tochter des siebenbürgischen Vizewoiwoden und Banus von Szörény, Domokos Bethlen von Iktár war (1494), eine andere Urkunde nennt aber ihren Vater Imre Dóci von Zádorlaka (1495). Dieses genealogische Rätzel kann man damit erklären, dass ihre Mutter zuerst Benedek Nagylucsei heiratete, von dem ihr ein Sohn, Ferenc geboren wurde. Der zweite Gatte war eben Domokos Bethlen, der Vater Saras, nach dessen Tod bekam sie als dritten Ehemann Imre Dóci. Diese Ehe blieb kinderlos, aber Dóci hat die beiden Kinder seiner Frau aufgezogen und anscheinend auch adoptiert. Ferenc Nagylucsei nannte sich später Dóci von Nagylucsei (er war der Ahnherr der Familie Dóczy von Nagylucse), Sára führte später den Namen Sára Zádorlaki. Tárcai erbte so nach seiner Frau ostungarische Beitztümer.

1496 wurde János Tárcai – wie sein Bruder – Salzkammergraf in Siebenbürgen, und nebenbei auch Münzkammergraf von Hermannstadt. Beide Ämter bekleidete er bis 1498. Dann ernannte man ihn zum Salzkammergraf von Máramaros und in 1501 auch zum Vorsteher des Dreissigstammes in Kaschau. Diese Finanzämter verwaltete er bis 1504. In diesem Jahr ernannte ihn König Wladislaw II. zum Gespan der Szekler, seitdem gehörte er schon zu den Magnaten. Sein Vorgänger Péter Graf von Szentgyörgy und Bazin blieb zwar weiter Woiwode von Siebenbürgen und zugleich Landesrichter von Ungarn, er scheint sich aber 1505–1506 nicht viel in Siebenbürgen auf-

gehalten haben. Zur Zeit der Gespanschaft Tárcais kam es zu einem Aufstand der Szekler, und es wurden wichtige Nationaltagungen der Szekler abgehalten, anscheinend in der Abwesenheit des Gespans. Tárcai wollte öfters abdanken, da ihm der König mit großer Summe schuldig geblieben war, seine Abdankung wurde aber erst am Wende 1506–1507 angenommen, und der Woiwode Szentgyörgyi bekam die Gespanschaft zurück. Nach seinem in Szakolca von Pál Lövei gefundenen Grabstein ist er dort am 10. Januar 1510 als königlicher Hauptmann gestorben. Er hat viele Güter bekommen, so in Ungarn, wie auch in Mähren.